Bild Västerås Riksdag 1527

ÖREBROS HISTORIA

Kort historia om Örebro

Bildspel Anders Dernback / text Wikipedia

Riksdagen 1544 var den fjärde ståndsriksdagen sedan Gustav Vasa besteg tronen och den sista av de fyra som hållits i Västerås. Av dessa fyra är de som hölls 1527 och 1544 mest kända.

Mötet öppnades 9 januari 1544 och hölls under bar himmel i Stallhagen, väster om slottet. 145 adelsmän och riddare, biskoparna med ledamöter för varje domkapitel, köpstadsmän, bersgmän samt fullmäktige av allmogen från varje lagsaga i riket.

1544 års riksdag föranleddes av att rikets militära resurser visat sig vara otillräckliga för att snabbt och effektivt kväsa uppror, som Dackefejden 1542–1543. Riksdagen inleddes med ett flera timmar långt tal där den gamla onda tiden ställdes mot den nya goda tiden.
Sedan framlades förslaget att göra Sverige till ett arvkungadöme med agnatisk lineal primogenitur i enlighet med Örebro arvförening 1538, alltså med arvsrätt endast för sönerna och deras manliga ättlingar. Om inga fler manliga arvingar fanns, skulle det väljas en ny kung. Förslaget antogs, något som också bekräftades på riksdagen i Strängnäs 1547.

Det togs också ett beslut om att omorganisera det militära systemet för att snabbt kunna stävja uppror med lokala trupper och för att minska kostnaderna för legoknektar. Som en följd av detta minskade andelen utländska legoknektar i den svenska armén, exempelvis sjönk andelen tyska legoknektar i Stockholms stadsvakt från 60 procent 1545 till 10 procent 1553. Riksdagen 1544 är den första från vilken urkunder finns bevarade. Det var på 1540-talet som begreppet "riksdag" började användas.

Det tidigare beslutet om att Svenska kyrkan skulle vara evangelisk bekräftades. I samband med detta förbjöds helgondyrkan med några få undantag och endast församlingsmässor tilläts. Det beslöts också om ytterligare förbud och påbud.

Riksdagen 1527, även kallad Västerås riksdag hölls i Västerås 16-18 juni 1527 och är känd som "reformationsriksdagen", eller genom riksdagens beslut Västerås recess, då Gustav Vasa berövade kyrkan dess makt och banden med kyrkan i Rom klipptes av. Den huvudsakliga källan till riksdagen ifråga är den kontroversiella Peder Svarts krönika.

Skidåkning, 7 barn. Alf. Andersson, Ökna, Gropen, Kvistbro socken.

Fotografering 1918
FOTOGRAF Lindskog, Samuel (1872 - 1953)

Örebro är beläget på och omkring en låg rullstensås på Närkeslätten, på bägge sidor om Svartån. Där åsen korsade Svartån gjorde rullgruset ån grund, och möjlig att ta sig över. Med tiden byggdes en bro över vadstället, som, då den vilade på bankarna av rullgrus, kom att kallas Örebron. Denna bro, liksom förekomsten av sju, ännu bevarade, landsvägar gjorde att det fanns goda förutsättningar för bebyggelse. De sju landsvägarna är:

Vägen mot Västergötland som var en del av Eriksgatan.
Vägen mot Östergötland över Tylöskogen mot Skänninge och Linköping.
Pilgrimsvägen mot Motala och Vadstena.
Letstigen mot Värmland och Tingvalla.
Vägen norrut mot Västmanland och Dalarna.
Vägen mot Fellingsbro och Arboga, en del av Eriksgatan. En sydligare alternativ väg till Arboga var Ramstigen.
Vägen söder om Hjälmaren mot Vingåker och Nyköping.

Foto från Örebro med Örebro Teater avbildad.

Fotografering 1930
FOTOGRAF Carl Larssons Fotografiska Ateljé AB
Länsmuseet Gävleborg

Någon gång på 1200-talet tros Örebro ha fått stadsprivilegier. Örebro stad bestod på den tiden bara av kvarteren mellan Storbron och Stortorgets västra del, samt kvarteren runt torget. Huvudgatan genom Örebro, den så kallade Gatun, dagens Drottninggatan–Storgatan, gick från söder till norr, dock med en annan sträckning än dagens. Det var länge stadens enda gata.

Det blev intressant för makthavare att kontrollera denna knutpunkt. En kungsgård finns dokumenterad vid Örebro år 1347. Det var troligen kung Magnus Eriksson som på 1350-talet lät anlägga en fästning på den holme där det nuvarande Örebro slott ligger.

Under medeltiden var Örebro inblandat i många stridigheter. Fästningen byggdes på 1300-talet ut till en borg och belägrades vid upprepade tillfällen. Vid karmelitklostret (Vårfruklostret, se nedan) uppstod redan på 1300-talet en skola, Örebro skola.

Örebro Kexfabrik. Fabrikens födelseår 1896.

Aktiebolaget Örebro Kexfabrik.
Utstickningsmaskin och elekriska ugnen. I bakgrunden stenkolgugnen.
Kapacitet: 2200 kg på 8 timmar (elektriska) 1100 kg på 8 timmar.
Uppförd 1931 (elektriska), 1903.

Industriutställningen i Örebro 1911

På 1400-talet styrdes det dåvarande Sverige från Danmark av kung Erik av Pommern som såg Sverige som ett lydrike till Danmark. Landskapen i Sverige styrdes av svenska fogdar som var överlöpare. Den kanske mest kända "erövringen" (befrielsen från danskarna) av Örebroborgen gjorde Engelbrekt Engelbrektsson år 1434. Borgen förlänades senare till honom.

Vid den nya bron växte snart en liten köpstad upp. Under det sena 1500-talet ingick Örebro i Hertig Karls (senare Karl IX) hertigdöme. Staden fick ensamrätt på järnhandel i regionen och Örebros köpmän förmedlade export av Bergslagens järn och sålde i gengäld livsmedel till bergsmännen. Befolkningen i Örebro steg till 600 personer på 1500-talet. Flera riksdagar hölls i Örebro på 1500-talet. Kung Karl IX byggde om borgen till ett modernt renässansslott.
I Örebro hölls landstingen och samtidigt den stora årsmarknaden Hindersmässan (Hindriksmässan). Detta skedde på Henriksdagen, den 19 januari. Numera är Hindersmässan framflyttad till omkring den 26 januari.

Under 1800-talet hölls två riksdagar i Örebro, nämligen 1810, då Jean Baptiste Bernadotte, furste av Pontecorvo (senare kung under namnet Karl XIV Johan), den 21 augusti valdes till tronföljare. För att visa sin uppskattning över sin "adoptivson" lät Karl XIII ge Örebro skola namnet Karolinska skolan. Vid riksdagen 1812 antogs en ny tryckfrihetsförordning och beväringsinstitutionen infördes. I Fredshuset ("fru Hjorts hus") slöts Freden i Örebro den 18 juli 1812 mellan England och Ryssland. Därigenom "grunden lades till Napoleons omstörtande". Underhandlare var Lars von Engeström, Thornton och van Suchtelen. 1849 och 1850 hölls det liberala reformmöten i Örebro, varvid diskuterades och antogs förslag till regeringsform och vallag.

Freden i Örebro slöts mellan Sverige och Storbritannien efter det krig länderna formellt utkämpade under åren 1810–1812 (även om inte ett enda skott avlossades). Fredsavtalet undertecknades den 18 juli 1812 i det så kallade Fredshuset i samband med Riksdagen år 1812.

Staden har några gånger varit hemsökt av större eldsvådor, se Örebro stadsbränder.
År 1863 stod det nya Örebro rådhus klart.
Första delsträckan (Örebro–Ervalla) av Sveriges första allmänna, normalspåriga järnväg med lokomotivdrift, Köping-Hults Järnväg, invigdes år 1856. År 1888 invigdes Örebro kanal med tillhörande sluss, som gjorde det möjligt för båtar och skepp att ta sig upp till de centrala delarna av Örebro.
Det första större företaget i Örebro var Örebro gevärsfaktori, grundlagt kring sekelskiftet 1600 av Hertig Karl. Örebro utvecklades snabbt i slutet av 1800-talet i samband med industrialiseringen. Örebro tändsticksfabrik grundades år 1844, och blev innan nedläggningen 1892 landets näst största. I slutet av 1800-talet grundades de första skofabrikerna i Örebro, som tillsammans med Kumla kom att bli centrum för skotillverkningen i landet. 1896 grundades Örebro kexfabrik, och samma år erhöll Örebro stapelstadsrättigheter, efter att tidigare ha varit uppstad.

Örebro telefonstation
År 1927

Vid landstingen mottog kungarna hyllningar av närkingarna. Platsens vikt som landskapets huvudort, i förening med dess läge, gav den betydelse för hela riket, därför att den användes ofta för möten och herredagar, bland annat i februari 1529, då ett kyrkomöte där fattade viktiga beslut och gjorde betydelsefulla uttalanden i reformatorisk riktning. I december 1539–januari 1540 hölls rättegång med Olaus Petri och Laurentius Andreæ. Dessa herrar svor den 4 januari 1540 på Gustav Vasas "blotta" svärd att bli kungens "lifsarfherrar trogne och hulde", det vill säga förband sig till arvrikets erkännande.

Örebro slott på 1890-talet, som det då sett ut sedan mitten av 1700-talet.

Örebro hus omkring år 1400. Kärntornet ses till vänster. En skyttegång ses överst på södra väggen. Saknas på denna bild gör två spetsbågefönster (under skyttegången). Där fanns troligen den stora salen.

I slutet av 1960-talet och början av 1970-talet drabbades stadens näringsliv av en allvarlig kris till följd av sko- och kexindustrins nedläggningar. I och med detta slutar en epok i stadens historia, då Örebro varit känd som en "sko- och kexstad". Som en del i ett åtgärdspaket, för att få stadens ekonomi på fötter igen, utlokaliserades delar av Statistiska centralbyrån till Örebro, liksom även Trafikregistret. Örebro fick också en universitetsfilial till Uppsala universitet förlagd till staden. Universitetsfilialen blev år 1977 Högskolan i Örebro, som år 1999 blev Örebro universitet.

Örebro slott är beläget på en holme i Svartån i Örebro, Närke. Det uppfördes ursprungligen som en försvarsborg, sannolikt i mitten av 1300-talet. Byggherre var troligen kung Magnus Eriksson. Under Hertig Karls tid byggdes borgen om till ett renässansslott.

Örebro slott

Sankt Nicolai kyrka eller Nikolaikyrkan ligger i centrala Örebro, på den högsta punkten av den rullstensås på vilken Örebro är beläget. Kyrkan avgränsar Stortorget i väster. Från början kallades kyrkan för Örebro kyrka, eftersom det bara fanns en kyrka i Örebro före sekelskiftet 1900. Nikolaikyrkan är församlingskyrka för Örebro Nikolai församling i centrala staden. Kyrkan och församlingen tillhör Örebro kontrakt i Strängnäs stift. Kyrkan är uppkallad efter Sankt Nikolaus, sjöfararnas och handelsidkarnas skyddspatron.

En uppteckнad muntlig tradition från 1600-talet gör gällande att det var köpmän från Lübeck som lät bygga kyrkan. Den började byggas under andra hälften av 1200-talet, men stod sannolikt inte färdig förrän i mitten av 1300-talet. Det finns romanska stildrag i de äldsta delarna, men under byggnadstiden gjorde sig en modernare stil gällande, och därför är den gotiska stilen påfallande i de yngre delarna.

Örebro rådhus från 1863 ligger vid Stortorget och är säte för kommunens politiska ledning och dess administration. Fastighetsägare är Örebroporten Fastigheter AB.

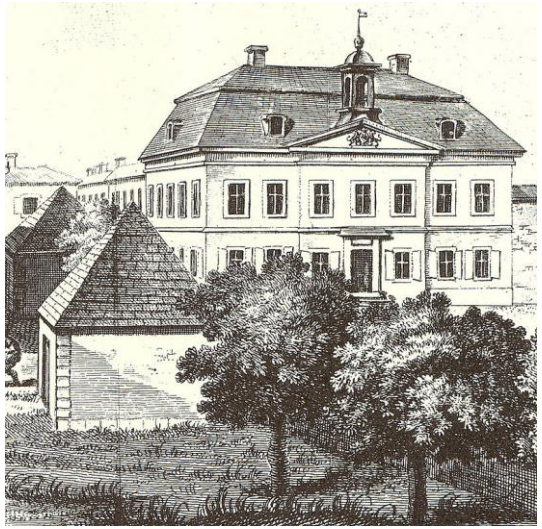

Örebro gamla rådhus 1760. Byggdes 1662.

Hindersmässan på Stortorget år 1912. De Atterlingska basarerna till höger, där Kompassen ligger idag. Hindersmässan hölls för första gången på 1300-talet som en marknad där bergsmännen från Bergslagen sålde sitt järn. Järnet släpades ner vintertid från de talrika hyttorna i Bergslagen. Namnet "Hinder" kommer från biskop Henrik i Gamla Uppsala (Sankt Henrik).

https://sv.wikipedia.org/wiki/Drottninggatan,_%C3%96rebro#/media/Fil:Lindhska_bokhandeln.jpg

Lindhska Bokhandeln på hörnet Drottninggatan-Stortorget.

Drottninggatan kallades förr Gatun, och hade fram till 1654 en annan och krokigare sträckning. Det året beslutade Drottning Kristina om en ny stadsplan, varvid Gatun skulle rätas.

Storgatan norrut år 1964. Till höger dåvarande Centralparken, nu Henry Allards park och Centralpalatset. Längst i fjärran skymtar vattentornet Svampen.

Storgatan söderut ca. år 1900

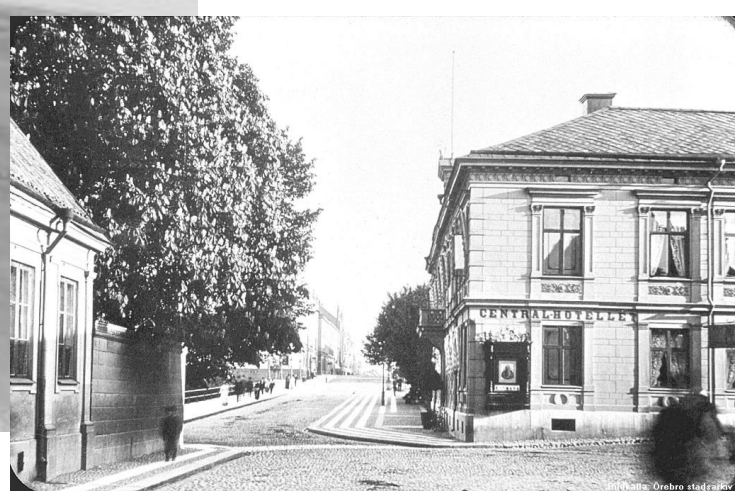

Björkegrens hotell, Centralhotellet, sedermera varuhuset EPA, omkring år 1890-1900. Burenstamska huset i bakgrunden.

Burenstamska huset (nu rivet) vid Järntorget.

Mats Holmstrands värnplikt på regementet I3 i Örebro 1956-57

Örebro Slottskvarn efter ombyggnaden 1886. I den låga gavelbyggnaden (den gamla kvarnen) utförde Jonas Wenström åren 1880-1881 sina experiment med den av honom patenterade dynamomaskinen. Den första maskinen tillverkades här.

Viktiga möten och riksdagar i Örebro

1278 hålls ett stormannamöte i Örebro, där den avsatte kungen Valdemar Birgersson träffade sin bror, kung Magnus Ladulås.
1292 hölls ett råds- och kyrkomöte i Örebro. Den nye strängnäsbiskopen, Isar, vigs.
1308 herremöte möte mellan bröderna och hertigarna Erik, Valdemar och Birger, varvid en förlikning ingicks. Kung Birger avstod nära 2/3 av Sverige i förläning till sina bröder.
1333 rådsmöte, varvid kung Magnus Eriksson blev beviljad hälften av alla svenska kyrkors tionde.
1347 riksmöte angående ny landslag, kallad Magnus Erikssons landslag.
1468 riksrådsmöte i Örebro. Man kom överens om att Ivar Axelsson skulle efterträda kung Karl Knutsson (Bonde), i händelse av dennes död.

1522 håller riksföreståndaren Gustav Vasa rådsmöte i Örebro efter återtagandet av Örebro slott från danskarna den 30 januari.
1529 hölls Örebro koncilium, det första evangeliska kyrkomötet.
1531 hölls riksmöte i Örebro. Beslut om att betala skatt till Lübeck med kyrkklockor. Detta beslut ledde till det s.k. Klockupproret.
1540 hölls herremöte i Örebro. Laurentius Andreæ och Olaus Petri anklagade för högförräderi. Vid samma möte beslöts att Sverige skulle vara ett arvrike. Arvprinsarna Erik och Johan svor trohetsed "vpå Örebro slåth".

1543 hölls ett herremöte i Örebro vid hindersmässotid. Gustav Vasa sade upp vapenvilan med Nils Dacke och hans folk.
1586 antogs Örebro artiklar, där prästerna i Hertig Karls hertigdöme antog en lokal kyrkoordning som reaktion på Johan III:s katoliserande tendenser. Örebro artiklar var ett inlägg i den s.k. Liturgiska striden.
Riksdagen år 1602: Beslut om att skicka representanter till gränsmöte med Kristian IV av Danmark.
Riksdagen år 1606: Målet var att stoppa Sigismund och katolicism.
Riksdagen år 1608: Fredstrevare från Polen. Karl IX försökte ena protestanter.

Viktiga möten och riksdagar i Örebro

Riksdagen år 1610: Kronprins Gustav Adolf framträder. Hot från Danmark.
Riksdagen år 1614: Ny rättsordning: ett "översta parlament", senare Svea hovrätt tillskapas.
Riksdagen år 1617: Ny riksdagsordning. Örebro stadga.
Riksdagen år 1810: Marskalk Jean Baptiste Bernadotte, senare kung Karl XIV Johan, valdes till svensk tronföljare.
Riksdagen år 1812: När bl.a. Freden i Örebro slöts.
Reformmötena i Örebro även kallade Örebro möte hölls 1849, 1850 och 1853.

Laurentius Andreæ, latinisering av Lars Andersson, född på 1470-talet, död 14 april 1552, var en svensk präst, ärkedjäkne i Strängnäs och evangelisk-luthersk reformator.
Se mötet 1540.